
Position paper 3 contracten

Is er met de Wtp nu eigenlijk keuze uit twee contracten, of uit drie?

Het flexibele contract hoeft qua solidariteit niet onder te doen voor het solidaire

Bij aanvang van de behandeling van de Wet toekomst pensioen (hierna: Wtp) zijn er twee contracten geïntroduceerd: het flexibele contract en het solidaire contract. Het flexibele contract wordt gekenmerkt door keuzevrijheid en lijkt erg op de huidige beschikbare premieregelingen in de markt. Het solidaire contract is een beschikbare premieregeling met collectieve elementen. Er is geen keuzevrijheid, je doet mee met het collectief, buffers zijn verplicht en er wordt doorbelegd na de pensioendatum. Er is een verplichte solidariteitsreserve en het is mogelijk de zogenoemde leenrestrictie op te heffen.

Gedurende het wetgevingstraject zijn er aanpassingen en toevoegingen gemaakt, met name voor wat betreft het flexibele contract, en de contracten zijn steeds meer op elkaar gaan lijken. Zo mag er ook bij het flexibele contract een buffer worden aangehouden, de zogenoemde risicodelingsreserve, al zijn de voorwaarden weliswaar net even anders. Daarnaast is een collectieve uitkeringskring mogelijk gemaakt. En ook het opheffen van de leenrestrictie zou in het flexibele contract mogelijk kunnen zijn, indien er collectief belegd wordt.

Solidariteits/risicodelingsreserve

De aanvankelijke opzet van de solidariteitsreserve was om risico's binnen en tussen generaties te delen, om zo pech- en gelukgeneraties te voorkomen. Er was vastgelegd dat de reserve alleen gebruikt kon worden om pensioenuitkeringen aan te vullen voor alle generaties. Uit de eerste doorrekeningen en o.a. een onderzoek van Netspar bleek dat de solidariteitsreserve in de oorspronkelijke opzet weinig toegevoegde waarde heeft. Ortec heeft toen een alternatieve opzet uitgewerkt ¹. In deze variant wordt alleen de uitkering na pensionering in enig jaar aangevuld, als er sprake is van een verlaging. Dit leidt tot meer zekere pensioenuitkeringen, maar kost veel minder vermogen. Hierdoor kan een kleinere reserve aangehouden worden, en daardoor is er geen sprake van 'dood' geld. Deze opzet is gedurende het wetgevingstraject opgenomen in de wet en daarmee toegestaan, zowel in het solidaire als in het flexibele contract. Aan de laatste variant zijn wel voorwaarden verbonden. Zo mag er geen keuzevrijheid zijn m.b.t. beleggingen.

¹ Ortec: 'Hogere en stabielere pensioenen dankzij de solidariteitsreserve', maart 2022

Collectieve uitkeringsfase

Ook is het mogelijk een zogenoemde collectieve uitkeringsfase te vormen. Dit is inmiddels toegestaan in beide contracten. Met een collectieve uitkeringsfase is het mogelijk om alle gepensioneerden gelijke verhogingen en verlagingen te geven. Dat gebeurt door het inrichten van het één beleggingsbeleid voor alle gepensioneerden. Gepensioneerden hebben dan geen keuzevrijheid meer voor wat betreft de beleggingen. In eerste instantie botste een collectieve uitkeringsfase met het uitgangspunt dat er geen sprake van ex ante herverdeling mag zijn binnen het solidaire contract. Door het beleggingsbeleid gelijk te maken en iedereen gelijke verhogingen en verlagingen toe te kennen is er sprake van herverdeling. Dit is echter via een amendement² toch toegestaan. Restrictie is wel dat er zo min mogelijk herverdelingseffecten optreden.

Art 1 d Besluit PW en WB: “Bij gebruik van een collectieve uitkeringsfase ligt dit iets genuanceerder, omdat voor het realiseren van gelijke aanpassingen van uitkeringen een beperkte mate van herverdeling ten opzichte van de aan de persoonlijke vermogens toebedeelde rendementen noodzakelijk kan zijn. Alleen herverdeling die technisch noodzakelijk is voor uitsluitend dit doel is toegestaan bij gebruik van een collectieve uitkeringsfase. Dit betekent dat bij gebruik van een collectieve uitkeringsfase geen hoger projectierendement dan de risicovrije rentetermijnstructuur mag worden gebruikt.”

Tot slot zou het zelfs mogelijk zijn om de leenrestrictie op te heffen in het flexibele contract, omdat er op collectief niveau belegd wordt. Er mag dan geen sprake zijn van keuzevrijheid. Hoe dit in de praktijk uitgewerkt zou moeten worden is niet geheel duidelijk.

Flexibel contract op twee manieren invullen

Naar aanleiding van het wetgevingstraject kan het flexibele contract op twee manieren ingevuld worden. Kaal, zonder toeters en bellen, en collectief, met zo veel mogelijk solidaire elementen. In de collectieve variant wordt een risicodelingsreserve en een collectieve uitkeringskring gevormd. Ook is het mogelijk om het macro langlevensrisico te delen, maar daarover straks meer. Uiteraard kan er ook een invulling gekozen worden tussen de kale en collectieve variant in. In dit paper zoeken we de uitersten op door of voor maximale collectiviteit te gaan, of helemaal kaal.

Door het vormen van een collectieve uitkeringskring delen de gepensioneerden risico's met elkaar. En door de gerichte inzet van de risicodelingsreserve via de Ortec-variant is er sprake van optimalisatie van de uitkering die zij ontvangen. Voor jongeren echter is er wel sprake van keuzevrijheid, voor wat betreft de beleggingen, en bij toetreding tot het uitkeringscollectief kan er gekozen worden om niet mee te doen en een vaste uitkering elders in te kopen. Op die manier wordt er een contract geconstrueerd dat 'the best of both worlds' lijkt te verenigen: 'de keuzevrijheid die past bij de huidige maatschappij met collectieve elementen, waardoor risico's met elkaar gedeeld worden.'

² Amendement 175 Palland ter vervanging van amendement

In één oogopslag

Opbouwfase

Flexibel contract - kaal	Flexibel contract - collectief	Solidair contract
Beleggen: Individueel o.b.v. life cycles.	Beleggen: Individueel o.b.v. life cycles.	Beleggen: Collectief (één beleggingsmix).
Individuele keuze beleggingsprofiel	Individuele keuze beleggingsprofiel	Geen individuele keuze beleggingsprofiel
Leenrestrictie kan niet worden opgeheven	Leenrestrictie kan niet worden opgeheven	Mogelijkheid tot opheffen leenrestrictie
Geen solidariteitsreserve of risicodelingsreserve	Wel risicodelingsreserve inrichten (Ortec variant)	Verplichte solidariteitsreserve
Verplichte deling micro-langleven risico, geen deling macro-langlevenrisico	Verplichte deling micro-langlevenrisico, optionele deling macro-langlevenrisico via risicodelingsreserve	Verplichte deling micro- en macro-langlevenrisico
Gescheiden opbouw- en uitkeringsfase	Gescheiden opbouw- en uitkeringsfase	Eén collectief: geïntegreerde opbouw- en uitkeringsfase
Opbouwfase gangbaar en bekend – kostenefficiënt (denk aan PPI)	Opbouwfase gangbaar en bekend – kostenefficiënt	Verhoogde complexiteit in de opbouwfase – minder kostenefficiënt

Uitkeringsfase

Flexibel contract - kaal	Flexibel contract - collectief	Solidair contract
<i>Keuze voor variabele of vaste uitkering (sociale partners bepalen standaard)</i>	Variabele uitkering, pool gepensioneerden hebben dezelfde verhoging / verlaging	Variabele uitkering
<i>Geen collectief beleggingsbeleid</i>	Collectief beleggingsbeleid	Collectief beleggingsbeleid
<i>Verplichte deling micro-langleven risico, geen deling macro-langlevenrisico</i>	Verplichte deling micro-langlevenrisico. Deling macro-langlevenrisico via pool van gepensioneerden, optionele deling macro-langlevenrisico via risicodelingsreserve	Verplichte deling micro- en macro-langlevenrisico
<i>Shoprecht</i>	Shoprecht	Geen shoprecht
<i>Geen collectieve uitkeringsfase</i>	Wel collectieve uitkeringsfase met gelijke verhogingen en verlagingen	Mogelijk collectieve uitkeringsfase met gelijke verhogingen en verlagingen
<i>Geen solidariteitsreserve / risicodelings-reserve</i>	Ortec-variant om dalingen van de uitkering op te vangen	Verplichte solidariteitsreserve

Langleven

Voor het verzekeren van pensioenen is het zogenoemde langlevenrisico van belang. Er wordt onderscheid gemaakt tussen het zogenoemde micro- en macro langlevenrisico. Bij macro langleven gaat het erom dat de hele bevolking langer of korter leeft, wat als gevolg heeft dat de sterftetafels aangepast moeten worden. In de nieuwe DC-contracten is het mogelijk om dit effect via de solidariteits- of risicodelingsreserve te laten lopen of rechtstreeks toe te passen op de individuele kapitalen. Nadeel van het verwerken via de solidariteits- of risicodelingsreserve kan zijn dat deze relatief snel leegloopt. Stel dat de levensverwachting dusdanig verbetert dat 1% meer kapitaal nodig is, dan daalt de reserve direct met 1%-punt, uitgedrukt in de totale kapitalen.

Het micro-langlevenrisico is het risico dat binnen het pensioenfonds de sterfte zich anders voordoet dan volgens de sterftetafels verwacht. Binnen de nieuwe DC-contracten is het de bedoeling dit risico met elkaar te delen. Bij het solidaire contract kan dit risico op twee manieren gedeeld worden. Bij de eerste manier wordt gewerkt met sterfte beschermingsrendementen en overrendementen. Bij de tweede manier loopt ook dit resultaat via de solidariteitsreserve. Binnen het flexibele contract wordt dit risico gedeeld via de zogenoemde 'bonus bij leven'. Dit houdt in dat op (collectief) fondsniveau de gereserveerde vermogens van deelnemers die overlijden vrijvallen ten gunste van het collectief; anders geformuleerd het vrijvallende kapitaal van overleden deelnemers wordt verdeeld onder de langer levende deelnemers. Gemiddeld genomen, als er accurate sterftetafels worden gebruikt en het collectief groot genoeg is, zal de vrijval van kapitalen voldoende zijn om de uitkeringen op peil te houden. In de praktijk zullen er resultaten ontstaan, dat kan zowel positief als negatief zijn.

Wat nu als iemand heel lang leeft?

Stel dat er gekozen wordt voor het flexibele contract, de individuele variant in de uitkeringsfase met doorbeleggen, oftewel het flexibele contract zonder collectieve uitkeringsfase, maar met doorbeleggen. We kijken nu naar het micro langlevenrisico. Bij dit contract wordt er jaarlijks bepaald o.b.v. het individuele kapitaal wat de uitkering wordt. Blijft iemand in die situatie heel lang leven dan ontstaat er een navenant verlaagde uitkering. Het potje gaat inderdaad niet leeg, maar de uitkering wordt wel verlaagd. Een deel van de verlaging wordt opgevangen door vrijvallende kapitalen van deelnemers die overlijden, welke over de groep verdeeld worden, maar afhankelijk van de sterfte binnen de groep, de sterftetafels en hoe lang iemand leeft, kan het zijn dat de verlaging niet helemaal wordt opgevangen. In deze variant kan de situatie ontstaan dat de uitkering voor deelnemers die heel lang leven significant gaat dalen. Een alternatief voor deze situatie kan zijn om dit risico te herverzekeren.

Een collectieve variant van het flexibele contract is ook solidaire

Door het flexibele contract collectief in te richten kan de situatie van hierboven voorkomen worden. Immers, via de collectieve uitkeringskring worden, door het delen van risico's met elkaar, gelijke verhogingen en verlagingen bereikt. Het significant dalen van de uitkering van deelnemers die heel lang leven wordt hiermee voorkomen. Daarnaast worden beleggingsrisico's met elkaar gedeeld en is er sprake van solidariteit met elkaar, in elkaar geval met de gepensioneerden, doordat een ieder dezelfde verhogingen en verlagingen krijgt.

Afhankelijk van de keuzes die voor de opbouwfase en uitkeringsfase worden gemaakt is er met een collectieve variant van het flexibele contract een contract op te stellen dat qua mate van solidariteit niet onder hoeft te doen voor het solidaire contract.

De verschillen uitgelicht

In bovenstaande is betoogd dat voor gepensioneerden het flexibele contract net zo solidair is in te richten als het solidaire contract, maar er zijn natuurlijk ook verschillen. Zo kunnen jongeren in het flexibele contract keuzes maken en zijn de voorwaarden voor een risicodelingsreserve anders.

Risicodelingsreserve versus solidariteitsreserve

Een risicodelingsreserve mag alleen gevuld worden vanuit premie, of uit kapitaal bij toetreding tot een uitkeringscollectief. Daarnaast mag deze initieel worden gevuld op het moment van de transitie. Deze reserve mag niet gevuld worden vanuit overrendement, terwijl dat bij de solidariteitsreserve wel is toegestaan. Als er vanuit premie gevuld wordt ontstaat er een grote mate van solidariteit tussen actieve deelnemers en de gepensioneerden, als de gepensioneerden degenen zijn die profiteren van de reserve. Vanuit overrendement geldt dat ook, maar in iets mindere mate, want de actieve deelnemers hebben vaak nog een kleiner kapitaal. Het is maar net wat sociale partners met elkaar afspreken om daar een oordeel aan te kunnen hangen. We zien wel in de praktijk dat er weinig appetite is om de reserve vanuit premie te vullen. Liever wordt de reserve bij aanvang gevuld en vervolgens vanuit overrendement (solidariteitsreserve) of bij toetreding tot een uitkeringscollectief (collectieve variant flexibel contract). In dat laatste geval is er wat minder sprake van solidariteit. Immers je bouwt je eigen kapitaal op en beslist zelf op moment van toetreden tot het uitkeringscollectief of je wilt toetreden en zo ja, dan betaal je ook op dat moment mee aan de risicodelingsreserve.

Ook is het verloop in de sector relevant. Het persoonlijke aandeel in de risicodelings- of solidariteitsreserve blijft achter bij het fonds bij een eventuele waardeoverdracht. Als er dan is bijgedragen uit premie of overrendement wordt dat als een nadeel ervaren. Al is het niet anders dan de huidige situatie waar buffers ook achterblijven bij het fonds in geval van een waardeoverdracht, is het begrijpelijk dat deelnemers liever niet bijdragen aan iets, waar ze zelf geen gebruik van maken. Vulling uit kapitaal bij toetreding tot een uitkeringscollectief kan een oplossing zijn voor deze situatie.

Keuzevrijheid

Een belangrijk verschil dat blijft bestaan is de keuzevrijheid. In het flexibele contract is er keuzevrijheid, zowel tijdens de opbouwfase voor wat betreft het beleggingsprofiel, als bij pensionering. Bij pensionering is er binnen het flexibele contract de keuze voor een andere uitkering dan de default van het fonds. Stel dat de sociale partners voor een variabele uitkering hebben gekozen, maar de deelnemer heeft de voorkeur voor een vaste uitkering, dan kan de deelnemer het fonds verlaten, zijn of haar kapitaal meenemen en elders een vaste uitkering aankopen. Deze keuzemogelijkheden zijn er niet binnen het solidaire contract. Bij het solidaire contract doe je mee met het collectief en in principe gedurende je hele levensduur.

De praktijk leert echter dat deelnemers niet of nauwelijks keuzes maken m.b.t. hun pensioen. Zo participeert ruim 90% van deelnemers in DC-regelingen in de default lifecycle. Keuzevrijheid is echter wel iets wat met name door jongeren gewaardeerd wordt. En de keuzevrijheid bij pensionering is iets wat bij de meer voorzichtige beroepsgroepen interessant gevonden wordt. Door meer gerichte communicatie en keuzebegeleiding gaan er in de toekomst mogelijk vaker keuzes gemaakt worden die afwijken van de default. En verder, ook al besluit een deelnemers zelf geen keuze te maken, waarom zou die mogelijkheid geblokkeerd moeten worden voor andere deelnemers die wel bewust een keuze willen maken?

Concluderend

Alles in ogenschouw nemend zou je kunnen concluderen dat bij een grijzer fonds, waar de gepensioneerden de hoofdmoot zijn met een collectieve variant van het flexibele contract net zo solidair uit kan komen als het solidaire contract.

Bij een jong fonds ligt dat anders. Daar speelt de keuzevrijheid een grotere rol. Bij jongeren is er vaak behoefte aan een eigen potje, wat met de Wtp wordt ingevuld, en is er in het algemeen minder behoefte aan solidariteit. Door een risicodelingsreserve of solidariteitsreserve te voeden uit premie of overrendement wordt er nieuwe solidariteit gecreëerd van jong naar oud. Het is de vraag of dat past bij die generatie. Het hangt ook van de exacte invulling af hoe solidair het ene contract zich dan verhoudt tot het andere. Verder is het natuurlijk van belang de ontwikkelingen te monitoren ten aanzien van de behoefte aan keuzevrijheid, mede op basis van meer gerichte communicatie en keuzebegeleiding.

Al met al kunnen er dus keuzes gemaakt worden in het flexibele contract zodanig dat dit heel solidair wordt. Wij denken wel dat het van belang is om de populatie daarbij in ogenschouw te nemen.

Dit artikel is op 31 augustus 2023 gepubliceerd op PensioenPro:

<https://pensioenpro.nl/pensioenpro/30058302/impasse-over-keuze-nieuwe-regeling-bij-veel-ondernemingspensioenfondsen>

Dit paper is mede tot stand gekomen met input van Mathijs van Gool, directeur Stichting Pensioenfonds Essity.